

دانشکده علوم انسانی
مرکز قزوین
پایان نامه
برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد
رشته علوم سیاسی
گروه علوم سیاسی

عنوان پایان نامه
مقایسه تطبیقی جایگاه ایران و عربستان سعودی در طرح
خاورمیانه ی بزرگ

حسین فتاحی اردکانی

استاد راهنما:
دکتر سید محمد موسوی

استاد مشاور:
دکتر فریبرز محرمخانی
شهریور ماه ۱۳۹۰

تاریخ :

شماره :

بسمه تعالی صورتجلسه دفاع از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای/ خانم :

آقای

دانشجوی رشته به شماره دانشجویی

تحت عنوان

با حضور هیأت داوران در روز مورخ ساعت در محل

ساختمان برگزار شد و هیأت داوران پس از بررسی، پایان نامه مذکور را شایسته نمره به عدد

..... به حروف با درجه تشخیص داد.

ردیف	نام و نام خانوادگی	هیأت داوران	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه/موسسه	امضاء
۱		استاد راهنما			
۲		استاد مشاور			
۳		استاد داور			
۴		نماینده تحصیلات تکمیلی			

اینجانب حسین فتاحی اردکانی دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۸ مقطع کارشناسی ارشد رشته ی علوم سیاسی گواهی می نمایم، چنانچه در پایان نامه ی خود از فکر، ایده و نوشته ی دیگری بهره گرفته ام با نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم، منبع و ماخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده ام. بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد بر عهده ی خویش می دانم و جوابگوی آن خواهم بود.

حسین فتاحی اردکانی

اینجانب حسین فتاحی اردکانی دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۸ مقطع کارشناسی ارشد رشته ی علوم سیاسی گواهی می نمایم، چنانچه بر اساس مطالب پایان نامه ی خود اقدام به انتشار مقاله، کتاب و ... نمایم ضمن مطلع نمودن استاد راهنما، با نظر ایشان نسبت به نشر مقاله، کتاب و ... و به صورت مشترک و با ذکر نام استاد استاد راهنما مبادرت نمایم.

حسین فتاحی اردکانی

کلیه ی حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات، آزمایشات و نوآوری ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه پیام نور می باشد.

شهریور ماه ۱۳۹۰

تقدیم به:
پدر و مادرم
همسر و فرزندم
و برادر شهیدم جواد

بر خود لازم می دانم از زحمات و راهنمایی های استاد عزیز جناب آقای دکتر سید محمد موسوی که زحمت راهنمایی این جانب را در انجام این پژوهش و همچنین دکتر فریبرز محرمخانی به عنوان استاد مشاور و همین طور دکتر اکبر غفوری عضو هیأت علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه یزد که نکات ارزنده ای را به اینجانب در به سر انجام رساندن این طرح گوشزد نمودند سپاسگزاری کرده و از درگاه خداوند متعال سعادت و سلامت همه ی این بزرگواران را مسئلت نمایم.

چکیده

منطقه ی خاورمیانه از معدود نقاط مهم و استراتژیک جهان است که از قدیم الایام تا کنون همواره توجه قدرت های بزرگ به خصوص آمریکا و شوروی (تا قبل از فروپاشی) را به خود جلب کرده است. وجود منابع عظیم انرژی، وقوع انقلاب اسلامی ایران، تأسیس رژیم اسرائیل و درگیری های بین اعراب و اسرائیل بر سر به رسمیت شناختن این رژیم و بالاخره مرکز گسترش دین بزرگ اسلام و رادیکالیسم اسلامی از نکات مهم و چشمگیر این منطقه است.

وجود مسائل فوق باعث شده است که در هر زمانی، دو قدرت برتر شرق و غرب پیوسته برای دست یابی به اهداف خود استراتژی های متفاوتی را در این منطقه به اجرا در آورند. پس از فروپاشی قدرت بلوک شرق، آمریکا خود را یگانه قدرت برتر جهانی می بیند و طرح نظم نوین جهانی و در ادامه ی آن طرح خاورمیانه ی بزرگ را برای حل کردن مشکلات این منطقه ی پر دردسر و در حقیقت برای تسلط بر این منطقه و در اختیار گرفتن منابع نفت و گاز، مشروعیت بخشیدن به حضور اسرائیل و پی گیری روند متوقف شده ی صلح بین اعراب و اسرائیل، جلو گیری از رشد و نفوذ روز افزون ایران در منطقه و از پای در آوردن تروریسم به اجرا در آورد. اهداف اصلی مجریان این طرح همان مواردی بود که در بالا ذکر شد. هدف اصلی این پژوهش مقایسه ی تطبیقی جایگاه دو کشور ایران و عربستان سعودی در روند اجرای این طرح می باشد.

کلمات کلیدی :

خاور میانه ی بزرگ - ایران - آمریکا - اسرائیل - عربستان سعودی - امنیت

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۴	فصل اول : کلیات تحقیق
۵	۱- تعریف مسأله و بیان سؤال های اصلی تحقیق
۵	۱-۱-۱) تعریف مسأله
۱۲	۱-۱-۲) سؤال اصلی تحقیق
۱۲	۱-۱-۳) سؤال های فرعی تحقیق
۱۲	۲- سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۱۲	۱-۲-۱) ضرورت انجام تحقیق
۱۳	۱-۲-۲) سابقه تحقیق
۱۶	۳- فرضیه های تحقیق
۱۶	۱-۳-۱) فرضیه اصلی تحقیق
۱۶	۱-۳-۲) فرضیه های فرعی

۱۶	۴- اهداف تحقیق
۱۷	۵- کاربردهای متصور از تحقیق
۱۷	۶- روش انجام تحقیق
۱۷	۱-۶-۱) روش و ابزار گرد آوری اطلاعات
۱۷	۱-۶-۲) روش تجزیه و تحلیل داده ها
۱۷	۱-۶-۳) قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی، موضوعی)
۱۷	۱-۶-۳-۱) قلمرو زمانی
۱۷	۱-۶-۳-۲) قلمرو مکانی
۱۸	۱-۶-۳-۳) قلمرو موضوعی
۱۸	۷- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق
۱۸	۸- سازماندهی تحقیق
۱۹	۹- نتایج علمی قابل پیش بینی از تحقیق
۲۰	فصل دوم: مبانی نظری تحقیق (طرح خاورمیانه ی بزرگ آمریکا)
۲۱	مقدمه

۲۲	۱) کلیاتی در مورد منطقه خاورمیانه
۲۲	۲-۱-۱) نام گذاری
۲۲	۲-۱-۲) کشورهای تشکیل دهنده
۲۳	۲-۱-۳) رقابت برای سلطه بر منطقه
۲۵	۲-۱-۴) وضعیت اقتصادی منطقه
۲۶	۲-۱-۵) وضعیت فرهنگی منطقه
۲۶	۲-۱-۶) موقعیت استراتژیک و نظامی منطقه
۳۰	۲-۱-۷) دکترین بوش پدر
۳۲	۲-۱-۸) دکترین کلینتون
۳۴	۲-۱-۹) دکترین بوش پسر
۳۶	۲-۱-۱۰) دکترین اوباما
۳۹	۲-۱-۱۱) جایگاه خاورمیانه در سیاست خارجی آمریکا
۳۹	۲-۱-۱۱-۱) حفاظت از موجودیت اسرائیل
۴۰	۲-۱-۱۱-۲) ظهور بحران در فلسطین
۴۱	۲-۱-۱۱-۳) طرح تقسیم فلسطین و پیامدهای آن
۴۴	۲-۱-۱۱-۴) شناسایی دولت اسرائیل
۴۶	۲-۱-۱۱-۵) کمک های آمریکا به رژیم اسرائیل

۴۸	۲-۱-۱۱-۶) حفاظت از منابع و جریان مداوم و سالم نفت به سوی غرب
۵۵	۲-۱-۱۱-۷) حمایت از رژیم های دست نشانده
۵۹	۲-۱-۱۱-۸) جلوگیری از قدرت گیری ایران در منطقه
۶۰	۲- فرضیه ها و شرایط طرح خاورمیانه بزرگ
۶۰	۲-۲-۱) فرضیه ها و کلیات طرح
۶۵	۲-۲-۲) محتوای طرح خاورمیانه بزرگ
۶۵	۲-۲-۲-۱) طرح مسئله
۷۱	۲-۲-۲-۱-۱) تلاش برای ساختن جامعه مدنی
۷۴	۲-۲-۲-۱-۲) توسعه بخشی به اقتصاد کاپیتالیستی
۷۷	۲-۲-۳) اهداف طرح
۷۷	۲-۳-۱) مفروضه ها
۷۹	۲-۲-۴) برنامه های پیشنهادی طرح
۷۹	۲-۲-۴-۱) سیاسی
۷۹	۲-۲-۴-۲) اجتماعی و فرهنگی
۷۹	۲-۲-۴-۳) اقتصادی
۸۰	۲-۲-۵) راه کارهای عملی

- ۸۰ (۱-۵-۲-۲) ارتقاء دموکراسی
- ۸۳ (۲-۵-۲-۲) ایجاد جوامع متکی به دانش
- ۸۴ (۳-۵-۲-۲) گسترش فرصت‌های اقتصادی
- ۹۰ (۶-۲-۲) حامیان طرح
- ۹۱ (۱-۶-۲-۲) بنیاد امریکن اینتر پرایز
- ۹۲ (۲-۶-۲-۲) اسپانسر های جنبش لیبرال
- ۹۴ (۳-۶-۲-۲) موسسات و بنیادهای آلمانی
- ۹۴ (۷-۲-۲) منابع مالی طرح
- ۹۵ (۱-۷-۲-۲) هزینه هایی که رسماً اعلام شده
- ۹۶ (۳) واکنش کشورهای عربی به طرح
- ۹۶ (۱-۳-۲) مصر
- ۹۹ (۲-۳-۲) عربستان
- ۱۰۰ (۳-۳-۲) اقدام مشترک عربی (مصر، سوریه، عربستان)
- ۱۰۱ (۴-۳-۲) روشنفکران عرب، حامیان طرح
- ۱۰۲ (۴) واکنش کشورهای غیر عربی به طرح
- ۱۰۲ (۱-۴-۲) اسرائیل
- ۱۰۴ (۲-۴-۲) ایران

۱۰۶	۲-۴-۳) ترکیه
۱۰۸	۵) نقش ناتودر اجرای طرح
۱۱۰	۶) واکنش اروپا به طرح
۱۱۳	۷) شکست طرح خاورمیانه ی بزرگ
۱۱۹	نتیجه گیری
۱۲۰	فصل سوم : ایران و طرح خاورمیانه بزرگ (چالش ها و فرصت ها)
۱۲۱	مقدمه
۱۲۱	۱- اهداف آمریکا برای ایران در طرح خاورمیانه بزرگ
۱۲۷	۲- چالش ها
۱۲۷	۳-۲-۱) چالش های سیاسی
۱۳۰	۳-۲-۲) چالش های نظامی
۱۳۱	۳-۲-۳) چالش اقتصادی
۱۳۳	۳-۲-۴) چالش های فرهنگی و هویتی
۱۳۵	۳-۲-۵) چالش های امنیتی
۱۳۷	۳-۲-۵-۱) چالش ها و رویکرد امنیتی ایران در خلیج فارس

۱۳۹ ۲-۵-۳-۳) رویکرد امنیتی ایران در عراق

۱۴۱ ۳-۵-۲-۳) رویکرد امنیتی ایران در مرزهای شرقی

۱۴۳ ۳- فرصت ها

۱۴۳ ۱-۳-۳) فرصت های ملی

۱۴۳ ۱-۱-۳-۳) فرصت های سیاسی

۱۴۴ ۲-۱-۳-۳) فرصت های اقتصادی

۱۴۴ ۳-۱-۳-۳) فرصت های فرهنگی

۱۴۴ ۲-۳-۳) فرصت های منطقه ای

۱۴۵ ۱-۲-۳-۳) فرصت های سیاسی

۱۴۵ ۲-۲-۳-۳) فرصت های امنیتی

۱۴۵ ۳-۲-۳-۳) فرصت های فرهنگی

۱۴۵ ۴-۲-۳-۳) فرصت های اقتصادی

۱۴۶ نتیجه گیری

۱۴۸ فصل چهارم : عربستان و طرح خاورمیانه بزرگ (چالش ها و همکاری ها)

۱۴۹	مقدمه
۱۵۱	۱- اهمیت استراتژیک عربستان
۱۵۱	۱-۱-۴) اهمیت فرهنگی و اعتبار بین المللی
۱۵۳	۱-۱-۴) منابع طبیعی
۱۵۳	۱-۱-۳) حضور قدرت های خارجی
۱۵۵	۲) اهداف آمریکا برای عربستان در طرح خاورمیانه ی بزرگ
۱۵۷	۳) چالش ها
۱۵۷	۱-۳-۴) چالش های ملی
۱۵۷	۱-۱-۳-۴) تحولات بعد از یازده سپتامبر و چالش های سیاسی عربستان
۱۶۱	۳-۱-۳-۴) اتهامات آمریکا به عربستان: پتروتروریسم
۱۶۸	۲-۳-۴) چالش های منطقه ای
۱۶۹	۱-۲-۳-۴) قدرت یابی شیعیان در عراق
۱۶۹	۲-۲-۳-۴) قدرت یابی حزب الله در منطقه
۱۷۰	۴- همکاری
۱۷۱	۱-۴-۴) بازدارندگی در مقابل ایران
۱۷۲	۲-۴-۴) تفاوت راهبرد در عراق
۱۷۴	۳-۴-۴) لبنان و فلسطین، دیدگاه مشابه، راهبرد متفاوت

۱۷۵	نتیجه گیری
۱۷۹	فصل پنجم: نتیجه گیری
۱۸۰	۱- نتیجه گیری
۱۹۳	۲- فهرست منابع
۱۹۳	۱-۲-۶) کتب
۱۹۸	۲-۲-۶) نشریات و مقالات
۲۰۱	۳-۲-۶) سایت های اینترنتی
۲۰۴	۴-۲-۶) منابع لاتین

مقدمه

« خاورمیانه^۱ » بی شک یکی از مهمترین و تأثیرگذارترین مناطق « استراتژیک^۲ » حال حاضر جهان می باشد که دغدغه‌ی اصلی بازیگران مهم قدرت در سطح منطقه و جهان، چگونگی طرح ریزی و اجرای برنامه‌های استعماری برای تسلط بر آن است. جهات مختلف سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی موجود در این منطقه باعث شده است درگیری‌های متنوعی از انواع نظامی و فرهنگی گرفته تا تحریم‌های سیاسی و علمی در این میان به وجود آمده و کشورهای این منطقه را تحت تأثیر خود قرار دهد. اجرای برنامه‌های مختلف از سوی کشورهایایی که ادعای حفاظت از منافع خود را در خاورمیانه مطرح می کنند از دیرباز تا کنون مسبوق به سابقه بوده است.

ایران و عربستان از کشورهای تأثیرگذار خاورمیانه می باشند که تمام مسائل مربوط به این منطقه‌ی حساس به نوعی به این دو کشور ربط دارد. جنگ اعراب و اسرائیل، حضور نظامی آمریکا در منطقه، اکتشاف، استخراج و صدور نفت و نوسانات قیمت آن، ترویج و صدور انقلاب اسلامی، کمک‌رسانی به گروه‌های جهادی و آزادیبخش همچون حزب ا. و حماس و مهمتر از همه الگو شدن ایران نزد ملت‌ها و دولت‌های منطقه به عنوان تنها کشوری که در مقابل جهان غرب ایستاده و الگوی مورد دلخواه خود را با موفقیت در دولت‌داری و کشورداری به اجرا گذاشته است از جمله‌ی این مسائل هستند که دو کشور سیاست‌های متضادی را در قبال مسایل فوق‌تخاذ می کنند. وجود ذخایر عظیم نفت و گاز، فرهنگ و تمدن خاص مبتنی بر دین اسلام و پایه‌گذاری رژیم اسرائیل در قلب جهان اسلام موجب بروز خشونت‌های پی‌در پی و هر روزه گردیده است.

هرچند شناخت صحیح ویژگی‌های خاورمیانه به منظور آشنایی با ریشه‌های واقعی معضلات و بحران‌های این منطقه و کمک به رفع این مشکلات و بحران‌ها طبیعتاً "وجهه‌ی همت و نظر نخبگان و اندیشمندان بومی این منطقه بوده است، اما واقعیت این است که امروزه مقوله‌ی خاورمیانه و مشکلات و معضلات آن بیش از گذشته مورد دقت و توجه نخبگان فکری و ابزاری جهات غربی واقع شده است چه اینکه این نخبگان در شرایط فعلی روند جهانی شدن به این باور نزدیک شده‌اند که مشکلات خاورمیانه از این به بعد تنها مشکلات منطقه‌ای و محلی نبوده بلکه مشکل و معضل برای ثبات و امنیت تمامی جهان می باشد (کتاب خاورمیانه، ویژه مسائل و چالش‌های خاورمیانه ۱، ۱۳۸۳: ۹).

¹ - Middle East

² - Strategic

این مسائل و مشکلات به قدری از دید استعمارگران بزرگ هستند که نخبگان فکری و ابزاری آنها به این نتیجه رسیده اند که تغییرات در خاورمیانه از نرم به سخت و از درخواست به دستور و از پایین به بالا باید عوض شوند و به همین دلیل است که پروژه ی تغییر دولت ها و حکومت ها و در برخی موارد همچون عراق، افغانستان و اخیراً^۱ لیبی از طریق حمله ی مستقیم نظامی در دستور کار جنگ سالاران ایالات متحده آمریکا و همتایان غربی آنها شده است.

طراحی و اجرای پروژه ی « نظم نوین جهانی^۱ » از سوی « نئو محافظه کاران^۲ » آمریکا در حقیقت بنای جهانی آزاد بر مبنای ارزش ها و اصول « لیبرال دموکراسی^۳ » آن هم از نوع آمریکایی بوده است که بر اساس آن باید مناطق ناهمگون و متشنجی چون خاورمیانه یا به کلی از بین بروند و طرحی نو جایگزین آن شود و یا از طریق اعمال سیاست های سخت گیرانه در بخش های مختلف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی همچون دیگر نقاط جهان تحت سلطه ی « هژمونی^۴ » جهانی باشند. فروپاشی شوروی و تنها ماندن آمریکا در عرصه ی قدرت جهانی باعث شد تا آمریکا راحت تر بتواند به اجرای سیاست های خود در این منطقه بپردازد.

حادثه ی ۲۰ شهریور ۱۳۸۰ در آمریکا این فرصت را بیش از پیش ایجاد کرد. به زعم مقامات کاخ سفید با این حادثه شرایط عینی و ذهنی تحقق پروژه ی خاورمیانه ی بزرگتر فراهم شد. « طرح خاورمیانه ی بزرگ^۵ » (بزرگتر) تلاش سازمان یافته برای « رفرم^۶ » و تغییر در ابعاد سه گانه ی ساخت های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی در کشورهای منطقه است تا بر اساس آن امنیت و منافع ملی به ویژه تثبیت برتری جهانی آمریکا تأمین گردد (باقری، ۱۳۸۴: و).

^۱-New World Order

^۲ - Neo- Conservatives

^۳ - Liberal Democracy

^۴ - Hegemony

^۵ - Greater Middle East Plan

^۶ - Reform

شناخت چرایی و چگونگی طرح و اجرای طرح خاورمیانه ی بزرگ از سوی آمریکا باید از اصول اساسی سیاست خارجی کشورهای مشمول این طرح باشد. ایران و عربستان دو کشور مهم منطقه هستند که به نظر می رسد در این طرح دارای جایگاه ویژه ای باشند، بنابراین شناخت جایگاه و موقعیت دو کشور و ذکر موارد اهمیت هر کدام برای آمریکا از اهداف اصلی پژوهش حاضر است.

فصل اول :
كليات تحقيق

۱) تعریف مسأله و بیان سؤال های اصلی تحقیق ۱-۱-۱) تعریف مسأله

منطقه ی خاورمیانه یکی از مهمترین و در عین حال پر تنش ترین مناطق جهان است که از قدیم الایام و به خصوص در دهه های اخیر مورد توجه قدرت های برتر جهانی قرار داشته است. ویژگی های خاص این منطقه چه از نظر سیاسی و امنیتی و چه از نظر اقتصادی و فرهنگی باعث آن شده است ابرقدرت های جهان برنامه های خاصی را برای دخالت و سلطه بر این منطقه طرح ریزی و اجرا نمایند. در وصف اهمیت این منطقه همین بس که ۲۳٪ جمعیت جهان، ۳۰٪ منابع شامل: ۶۵/۲٪ از ذخایر نفت خام جهان، ۵۰٪ از ذخایر کشف شده ی گاز طبیعی، ۵۰٪ کنف، ۲۰٪ بوکسیت، ۳۰٪ فسفات، ۳۵٪ قلع، ۱۰٪ اورانیوم، ۲۰٪ تولید پنبه، ۱۷٪ تولید برنج و دارا بودن ۱۷٪ از گستره ی سرزمینی جهان و مرکز ظهور سه دین بزرگ جهانی اسلام، مسیحیت و یهودیت و مرکز تلاقی سه قاره ی آسیا، اروپا و آفریقا (رضایی، ۱۳۸۵) شاید بتوان این منطقه را استراتژیک ترین منطقه ی حال حاضر جهان دانست که در کانون توجه قرار گرفته است.

از طرف دیگر وقوع جنگ های بزرگ و متعدد در این منطقه از جمله تجاوز عراق به ایران، تجاوز عراق به کویت، تجاوز شوروی سابق به افغانستان، حمله ی نیروهای بین المللی به رهبری آمریکا به عراق، جنگ های متعدد اعراب و اسرائیل و تجاوز مجدد آمریکا و انگلستان به عراق که به اعتقاد بسیاری از کارشناسان مهمترین هدف آن اطمینان از جریان سالم و مداوم نفت به غرب و داشتن پایگاه های نظامی و جاسوسی جهت کنترل کشورهای به اصطلاح شر منطقه چون ایران است، موجب اهمیت روز افزون مناسبات در این منطقه شده است. آمریکا از همان ابتدائی که علاقه مند به دخالت در این منطقه شد دکتترین هایی شامل: دکتترین روزولت، دکتترین ترومن، دکتترین ریگان، دکتترین بوش پدر، دکتترین کلینتون و دکتترین بوش پسر را جهت سلطه بر این منطقه ارائه و در اجرای هر یک از آنها کوشیده است (یوسف پور، ۱۳۸۵).

طرح خاورمیانه بزرگ را اولین بار نومحافظه کاران آمریکا طراحی کرده اند. واژه خاورمیانه نیز اولین بار از طرف غربی ها وارد اصطلاحات علوم سیاسی شده است. این واژه حاصل اندیشه ی غرب در تقسیم جهان از لحاظ اهمیت « ژئوپلتیک^۱ » است. هر چند در سند طرح خاورمیانه ی بزرگ به طور روشن بیان نشده است که منطقه ی خاورمیانه بزرگ شامل چه کشورهایی می شود، ولی چنین به نظر می رسد که از دیدگاه طراحان، خاورمیانه ی بزرگ از مغرب در آفریقای شمالی و شاخ آفریقا به سمت کشورهای عربی، ترکیه، ایران، افغانستان و جمهوری های شوروی سابق در قفقاز و

^۱-Geopolitic